

TĚŽKO ODLIŠIT DIPLOMATA OD ZVĚDA

Diplomatické úkoly na cizích královských dvorech většinou zahrnovaly předání dopisu, deklaraci kulturní i politické úrovně a přirozeně také obhlédnutí místní situace. „Panoš Jaroslav, člen poselstva Albrechta Kostky z Postupic, například klíčovou schůzku na dvoře francouzského krále odposlouchával z okna,“ říká historik **JAROSLAV SVÁTEK**. Do cílového místa přitom všichni lidé cestovali po středověkých silnicích týdny, ne-li měsíce.

Markéta Růžičková

Jakmile se mluví o středověkých vyzvědačských praktikách, figurují v příbězích výhradně muži. Mohly jim v té době konkurovat i nějaké špionky?

Obecně se o ženách ve středověku dochovalo velmi málo informací. Ví se ale samozřejmě, že i ony cestovaly, a to především jako poutnice. Známe z té doby pouze dvě cestopisná díla, která napsaly ženy. Ženská špionáž začala kvést až v novověku.

Jaká tedy byla úloha cestovatelů? Vydávali se někteří z nich do cizích zemí na objednávku, aby zmapovali tamní poměry?

Ve středověku neexistovali žádní profesionální cestovatelé, i když každá jejich cesta vždy plnila nějaký účel.

Dokládají je písemné prameny, často z pera jiného autora. Například zápisky židovského kupce Ibráhíma ibn Jákúba o jeho putování v desátém století se zachovaly roztroušené v dílech pozdějších arabských geografů. Země, kterými projížděl, nicméně popsal, protože se o ně sám zajímal. Až ve třináctém století přišla vlna cestovatelů, kteří do dálek vyráželi na něčí objednávku. Šlo zejména o misie. Příslušníci duchovního stavu byli vysláni buď papežem, nebo františkánským řádem, aby prozkoumali země „nevěřících“, jež do té doby nebyly známé.

Probíhaly cíleně též vojenské výzvědy? Lze v tomto případě hovořit o profesi špiona?

Ona nebyla ani profese vojáka, ve středověku se vojenských výprav účastnili lidé, kteří na to měli prostředky, status, zbraně a podobně. Šlo tedy většinou o příslušníky šlechty. Tudíž i ti, kteří byli vysíláni, aby získali jisté informace, se řadili do tohoto společenského stavu. Některé konkrétní případy jsou známy, ale není jich mnoho. Podílel jsem se na vydání středověkého textu, který by se dal označit za špiónský – popis cesty Bertranda de la Broquière, jenž byl vyslán burgundským vévodou na tajnou misi. Nebyl však první, kdo odjel na cesty na jeho popud. Tehdy fungoval systém, který bychom mohli přeneseně připodobnit ke služebním cestám. Šlechtici ve

službách burgundského vévody dostali peněžní zálohu na výzvědnou cestu a na jejím konci si ještě vyúčtovali další výdaje. V útech burgundského dvora bylo uvedeno, že dotyčný dostal určitou částku za jisté diskretní cesty.

A z druhého úhlu pohledu – našli se tací, kteří sami od sebe nabízeli mocným informace z nepřátelských táborů za úplatu?

Je to možné, ale rozhodně o tom pak nezanechali písemné svědectví. I když víme o případech přeběhlíků k nepříteli v období válečných konfliktů. To se týkalo například francouzského kronikáře Philippa de Commines, který přešel z tábora burgundského do tábora francouzského krále a důkladně tento přechod popsal ve svých pamětech. Ale nepředstavujme si to tak, že přišel ke králi a řekl: „Já vám budu dělat dvojitého agenta.“ To bychom do té doby přenášeli současné vidění světa.

Z jakého důvodu tehdy kronikář přešel na druhou stranu?

Ty důvody byly spíše osobního charakteru. Zjednodušeně řečeno mu připadalo, že strana francouzského krále má lepší perspektivu.

To potom ale Francii informoval i o poměrech v Burgundsku.

Je to dost možné. Stoletá válka ve Francii nebo právě konflikt francouzského krále s burgundským vévodou mají vůbec zajímavé pozadí pro mapování toho, kdo stál na čí straně, kdo ke komu přeběhl. Ale těžko bychom to mohli označit přímo za zárodky vojenské rozvědky. Ve středověku šlo spíše o ojedinelé projevy. Počátky organizované špionáže jdou ruku v ruce se vznikem novodobého pojetí diplomacie koncem patnáctého století v italských městech. V té době bylo těžké odlišit diplomata od zvěda. První italscí vyslanci na francouzském dvoře posílali zpátky do Benátek dopisy, v nichž vysvětlují tamní situaci, a to jak věci podle dnešních měřítek oficiálně zjistitelné, tak ty diskretní. Jak s nimi pak bylo naloženo, je otázka – musíme brát v úvahu i to, že takové psaní přišlo na místo určené až po několika týdnech, ne-li měsících.

Organizovaly se diplomatické výpravy i z českých zemí?

Třeba Jiří z Poděbrad vyslal několikrát poselstva na zahraniční mise na různé panovnické dvory, kde sice zjišťovala informace, avšak rozhodně ne tajné.

Jejich úkolem tedy bylo pouze předat dopis od panovníka a získat odpověď?

Ano, byli vybaveni glety, zároveň měli zajištěnu ochranu, případně ubytování na útratu dvora, k němuž přišli, jak ve

svém spisu líčí Václav Šašek z Břkova. A disponovali mandátem pro konkrétní vyjednávání – například dohodnout smlouvu o přátelství s francouzským králem, ale už nic dalšího. Cíl těchto delegací byl reprezentativní, měly ukázat, že Češi nejsou kacíři a barbaři, ale že jsou schopni účastnit se diplomatických jednání, že mají dostatečně vyspělou kulturu k tomu, aby se s nimi mohlo v zahraniční politice evropských zemí počítat. To byl i hlavní účel známé cesty Lva z Rožmitálu a ještě předtím poselstva Albrechta Kostky z Postupic, o němž je zmínka v deníku panoše Jaroslava. Jaroslav sice nebyl hlavním členem poselstva, ale později některá důležitá jednání – byl se jich oficiálně nezúčastnil – popsal. Například klíčovou schůzku na dvoře francouzského krále odposlouchával z okna.

Obsahovaly dopisy, které poselstvo přinášelo, někdy šifry?

Nevím o tom, že by se ve středověku v tomto písemném styku používalo šifrování. Dopisy totiž byly zapečetěny a pečeť byla pojištěm, aby je někdo neotevřel neoprávněně. Zároveň šlo o osobní znamení toho, kdo je posílá.

Co všechno musel ovládat profesionální posel?

Těch věcí byla řada. Například když Lev z Rožmitálu se svým poselstvem

Benátky byly ve středověku významným dopravním uzlem. Pro poselstva tu bylo připraveno všechno – ubytování i lodě, na nichž pokračovala v cestě do dalších měst.

opouštěl burgundský dvůr, poprosil vévodu, jestli by mu nezajistil průvodce po dalších evropských zemích, a on mu poskytl posla, který prý uměl až sedmáct jazyků. Cestovatelé ovšem často využívali i služeb tlumočnicků. Například na Blízkém východě to mohli být zajatci, tedy lidé, kteří museli konvertovat k islámu, ale pochopitelně si zachovali i znalosti svého jazyka. Martin Kabátník, český cestovatel z patnáctého století, se údajně domluvil rusky s nějakými Židy, které potkal v Palestině. Avšak to, jak přesně komunikace v té době probíhala, je ještě úkolem budoucího bádání.

Proč Martin Kabátník cestoval do Svaté země?

Byl to v první řadě obchodník a zároveň člen Jednoty bratrské. Ta v roce 1491 vyslala čtveřici cestovatelů na východ hledat údajné pozůstatky prvotní křesťanské církve – Martin Kabátník o tom jako jediný zanechal zprávu, kterou nadiktoval písaři. Vydal se z Litomyšle do Palestiny a potom do Egypta. Pozůstatky křesťanské církve sice nenašel, ale barvitě popsal své zážitky.

Lidé, kteří po návratu svá dobrodružství popsali, si v průběhu cest vedli deníky?

To je zajímavá otázka. Zprávu o svém putování mohli sami napsat nejprve příslušníci duchovního stavu a zhruba od čtrnáctého století i šlechtici. Lze sice předpokládat, že si průběžně dělali nějaké zápisy, ale nevíme přesně jak. Dokonce zmínění cestovatelé z burgundského dvora uvedli v předmluvě svých děl, že je vytvořili na základě poznámek. Samozřejmě neměli po ruce sešitek a tužku. Papír sice byl tehdy už celkem rozšířený, pro aktuální potřebu se v té době ale stále používaly třeba voskové tabulky, i když spíše ve školách, na daleké cesty nebyly příliš praktické. Každopádně velkou roli hrála paměť. Ta byla u středověkých lidí nesrovnatelná s pamětí naší. Dnes jsme zvyklí vše písemně fixovat, dříve lidé tuto možnost neměli, a tak si toho museli mnohem více zapamatovat.

Jak se cestovatelé do cílových, často velice dalekých destinací dopravovali?

Nejrychlejší a nejbezpečnější doprava byla po vodě. V Evropě se tedy často

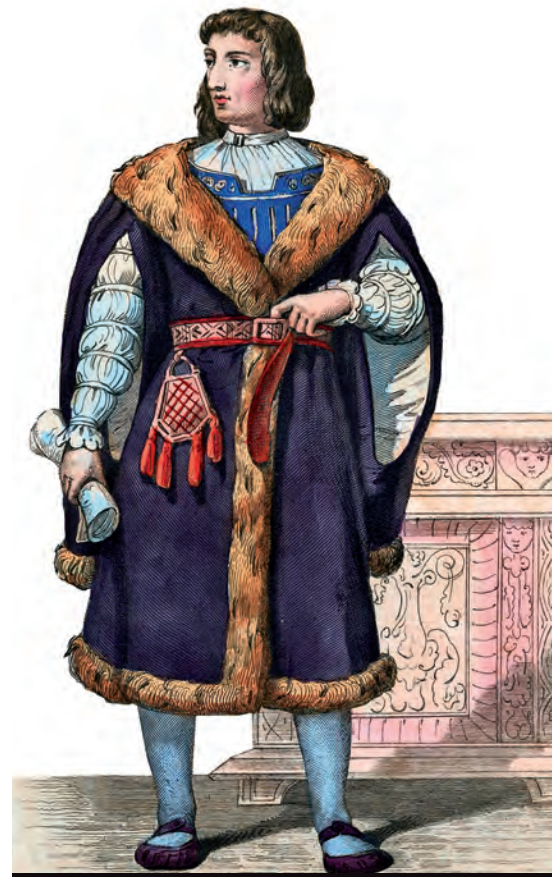
využívaly řeky. Silnice byly ve špatném stavu, síť známá z římských dob se rozpadla a přestala fungovat. Cesta po souši byla navíc nejen nepohodlná, ale i nebezpečná. Hrozilo, že výpravu někdo přepadne. Nejlépe zdokumentované jsou poutě do Jeruzaléma. Ty se organizovaly z velkých přístavů, zejména z Benátek. Fungovalo to skoro jako dnes zájezdy na klíč. Majitelé lodí zařídili poutníkům cestu včetně ubytování.

A pokud dal člověk přednost souši před vodou?

Od poloviny čtrnáctého století se po souši nejčastěji cestovalo na koni. Tehdy ovšem ještě neexistovala síť poštovních stanic známá z novověku, kde si jezdci mohli unavené koně vyměnit za čerstvé. Šlechtici měli vlastní zvířata, případně si po cestě koupili koně nového. Byla to záležitost peněz. Další možnost představovaly vozy, ty ale byly hodně pomalé a využívali je spíše obchodníci. Pro šlechtice by ostatně jízda na voze byla nevhodná. Když se Bertrandon vracel do Evropy, jel na koni i přes osmanské území, dnešní Turecko, a musel se naučit, jak ho ovládat i osedlat, protože to bylo úplně jiné než v Evropě. Poutníci do Jeruzaléma na muslimském území vůbec nesměli jezdit na koních. Mohli jet na oslu nebo jít pěšky. Často však šli pěšky záměrně jako kajícíci.

Kolik času tedy taková pouť do Jeruzaléma zabrala?

K tomu jsou poměrně přesné údaje. Momentálně připravuji knihu o prvním česky psaném cestopisu do

Francouzský kronikář Philippe de Comynes

Jeruzaléma z roku 1445, která by měla vyjít v tomto roce, v níž je důkladně zmapována cesta z jižních Čech přes Rakousy a severní Itálii až do Benátek. Ta trvala na koni zhruba dva až tři týdny. Pak šlo o to, kdy poutníci do Benátek přijeli. Lodě odtud vypluly nejčastěji na jaře po Velikonocích, někdy až v květnu nebo v červnu. Standardní cesta z Benátek do přístavu Jaffa, což je součást dnešního Tel Avivu, trvala – pokud šlo vše dobře – asi pět týdnů. A v rámci Svaté země byl pobyt jasně daný, trval obvykle tři týdny, poutníci tam nemohli cestovat moc daleko, až na ty movitější, kteří směli zůstat i půl roku. Vše bylo ošetřeno smluvně. Když se to sečte, byl to výlet minimálně na tři měsíce. ■

Mgr. JAROSLAV SVÁTEK, Ph.D.

Vystudoval historii na Filozofické fakultě UK a na Université Charles-de-Gaulle Lille III. Působí v Ústavu českých dějin FF UK i Centru mediévistických studií Akademie věd ČR. Odborně se věnuje především kulturním dějinám pozdního středověku a česko-francouzským vztahům, křížovým výpravám, středověkému poutnictví a cestovatelské literatuře. Připravil k vydání například cestopis Bertranda de la Broquière *Zámořská cesta* (2016) nebo zápisky z poutí burgundského šlechtice Guilleberta de Lanoy *Cesty a poselstva* (2009).